

ETHNOGRAPHIA

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA

LXXX.

BUDAPEST 1969

4. SZÁM

A *Cavia porcellus* domesztikációja

Még 30–40 esztendővel ezelőtt az Alföld, a Dunántúl falusi vásárain és búcsúin gyakran láthattunk 'plánétát' áruló öreg asszonyokat, jósnőket. A vásáron, búcsún megforduló leányok, asszonyok szívesen 'húztak plánétát'. A jósnő a hosszúkás dobozba rakott plánétákat a tengeri malac orra, a papagáj csőre elé tartotta s a kis rágsáló, a madár a plánéták közül kihúzott egyet. A jósnő még 'pecsétet' is tétetett munkatársaival a plánétára: a tengeri malaccal vagy a papagájjal kitépetett egy darabkát a plánétából s úgy adta át a fehérnépnek, aki lefizette a néhány fillért s kíváncsian olvasta a plánéta szövegét, amely boldogulásáról, kívánságairól, múltjáról és jövőjéről, szerencsés és szerencsétlen napjairól, csillagzatáról mondott el valamit. Az ismeretlen szerző a plánétát ügyesen úgy szövegezte meg, hogy a néhány sorban az olvasó ráismerjen sorsára. Persze sok csínja-bínja volt a plánétahúzásnak. Ha fiatal leány húzatta a plánétát, a jósnő a piros színű cédulákat tartotta a tengeri malac orra elé, az idős asszonyok plánétája fehér színű volt, ha valamelyik leány udvarlójával jelent meg, akkor megint más színű plánéta húzására került sor. A fiatalabbak, az otthon maradtak a vásárra indulóktól azt kérték, hogy a kihúzott plánétát hozzák haza s a különösen sok jót tartalmazó papírlapot elolvastatták a szomszédokkal, rokonokkal is. A falusi leányok gyakran kötegni plánétát őriztek imakönyvükben vagy apróságaik között.

A plánétát húzó fekete, vörösbarna és fehér foltokkal tarkított tengeri malac (*Cavia porcellus*) a dél-amerikai indiánok domesztikált állatainak egyike.¹ A rágsáló állatkát angol nyelvterületen guineai disznó (*Guinea pig*) néven ismerik, de az elnevezéshez sem Guineának, sem a disznónak nincsen semmi köze, éppenúgy mint a tengernek a tengeri malac (német *Meerschweinchen*) elnevezéshez.

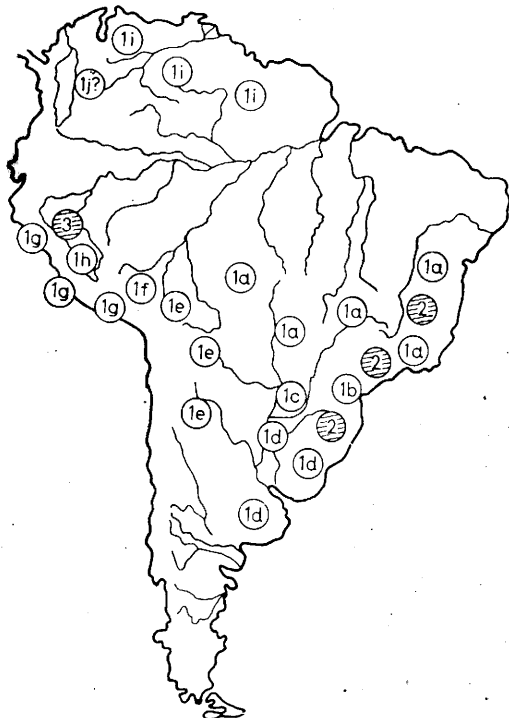
A tengeri malac a *Caviinae*khöz (patakörmű rágsálók) tartozik s közeli rokona a csincsillának, a vízi disznónak (*Hydrochoerus capybara*), a tarajos sülnök (*Hystrix cristata*). A *Cavia* genusnak több vad speciese van, amelyek az Amazonas medencéjétől s a dél-chilei és dél-argentínai területektől eltekintve Dél-Amerikában mindenütt elterjedtek (1. kép). Megtalálhatók egészen a punakig,² de a tropikus esős erdőket elkerülik. A vad speciesek földalatti

¹ A tanulmány részlete az amerikai indiánok növénytermesztésére és állattenyésztésére vonatkozó kutatásaimnak, amelyből eddig a következők jelentek meg: A növénytermesztés kezdetei az észak-amerikai indiánoknál. Műveltség és Hagyomány, X. 1968. 7–36. l., A *Helianthus annuus* termesztése az észak-amerikai indiánoknál. Ethnographia, LXXIX. 1968. 485–502. l., A *Lycopersicum esculentum* Mill. őshazája. Ethnographia, LXXX. 1969. 22–29. l.

² A *puna* magasan fekvő plató az Andesekben.

odúkban húzódnak meg. Nappalra előbújnak s észrevehetően ragaszkodnak az emberi telephelyek közeléhez. A vad specierekre az indiánok vadásznak és húsukat fogyasztják.

A vad specierek közül valószínű, hogy a *Cavia cutleri* (syn. *Cavia tschudii*, *Cavia Cobaya*) a domesztikált *Cavia porcellus* őse. A *Cavia cutlerit*

1. kép. A *Cavia* nem fajtajának és alfajtajának elterjedése Dél-Amerikában. 1a *Cavia aperea aperea*, 1b *Cavia aperea rosida*, 1c *Cavia aperea hypoleuca*, 1d *Cavia aperea pamparum*, 1e *Cavia aperea sodalis*, 1f *Cavia aperea osgoodi*, 1g *Cavia aperea tschudii*, 1h *Cavia aperea festina*, 1i *Cavia aperea guianae*, 1j *Cavia aperea anoalaimeae*, 2 *Cavia fulgida*, 3 *Cavia stolidi*. HÜCKINGHAUS F. után

a XIX. század közepén Peruból írták le.³ HÜCKINGHAUS F. *Cavia aperea* F. *porcellus*nak nevezi a domesztikált tengeri malacot. Vad őstét pedig *Cavia aperea tschudii* néven tartja nyilván.⁴ A domesztikált tengeri malac vad őstét illetően azonban a fenti felfogást nem minden zoológus osztja. A szelíd állat 6–8 évig él.⁵ A dél-amerikai indiánoknál változatos az elnevezése (quechua: *quwe* > *cuy*, *acash*, aymara: *wanko*, bolíviai aymara: *huancu*, akaro: *kiucho*, *wyuca*, Közép-Peru: *jaca* (*haka*), Columbia: *cori*, Venezuela: *acurito*).⁶ A pon-

³ NEHRING C. 1890, 308–325. l., SCHMIDT M. 1929, 69. l., GILMORE R. M. 1950, 458. l., BREHM A. E. 1959, 98. l., GADE D. W. 1967, 214. l.

⁴ HÜCKINGHAUS F. 1961, 110–111. l.

⁵ BREHM A. E. 1959, 98. l.

⁶ HORKHEIMER H. 1960, 44. l., GADE D. M. 1967, 213. l., NACHTIGALL H., 1966. 81–82. l.

tosabb szóföldrajzi adatok is valószínű rávilágítanak a domesztikáció helyére és a házasított állatka terjedési irányára.

A vad tengeri malac keresi azokat a helyeket, ahol hulladékot talál, s ezért vonzódik az emberi településekhez. Miután az ember rájött arra, hogy az állat húsa élvezhető, majd észrevette, hogy a tengeri malac felkeresi az eldobált hulladékot, annak tervszerű elhelyezésével mind közelebb csalta

2. kép. Tengeri malacot utánozó pre-inka (Mochica kultúra) kerámia Peru északi partjáról. SCHMIDT Max után

a *Cavia porcellus* ősét a településéhez, s végül is a kunyhójába vette, ahol az állat szaporodni kezdett. Az indián kunyhóban nemcsak táplálékhoz jutott a tengeri malac, hanem véde volt a hideg andesi éjszakáktól, s különböző természetes ellenségeitől (pl. menyétfélék, kutyák). A kunyhók tompa fénye is hozzájárult ahhoz, hogy az állat könnyebben megszokja az ember közelségét. Így folyhatott le házasítása, amelyhez hozzájárulhattak nem gazdasági motívumok is. Az ember megkedvelte az állatkát. A barátságtalan andesi kunyhóban a tengeri malacok visító hangjukkal, állandó futkározásukkal, társaságukkal hozzájárulhattak ahhoz, hogy az ember ragaszkodjon hozzájuk, s az embernek a társaság utáni vágyakozása elengedhetetlen motívuma lett a tengeri malac domesztikációjának.

A tengeri malacot a Középső-Andesek területén Peruban — talán a Titicaca medencében — domesztikálták. A perui száraz partvidéken valószínű, hogy i. e. 750–500 körül már ismerték a házasított tengeri malacot. A magas hegyvidéken már néhány évszázaddal előbb tenyésztették. Domesz-

tikációja azonban nem nyúlik vissza a perui preagrikulturális fázisokba, s i. e. a második évezred végén még ismeretlen volt a házasított tengeri malac. A tengerparton fogyasztása mindig alárendeltebb volt, mert a tenger bőven nyújtotta az állati eredetű táplálékot. Partvidéki tenyésztését akadályozta az is, hogy az ottani kunyhók, házak ágakból, gyékényszőnyegből

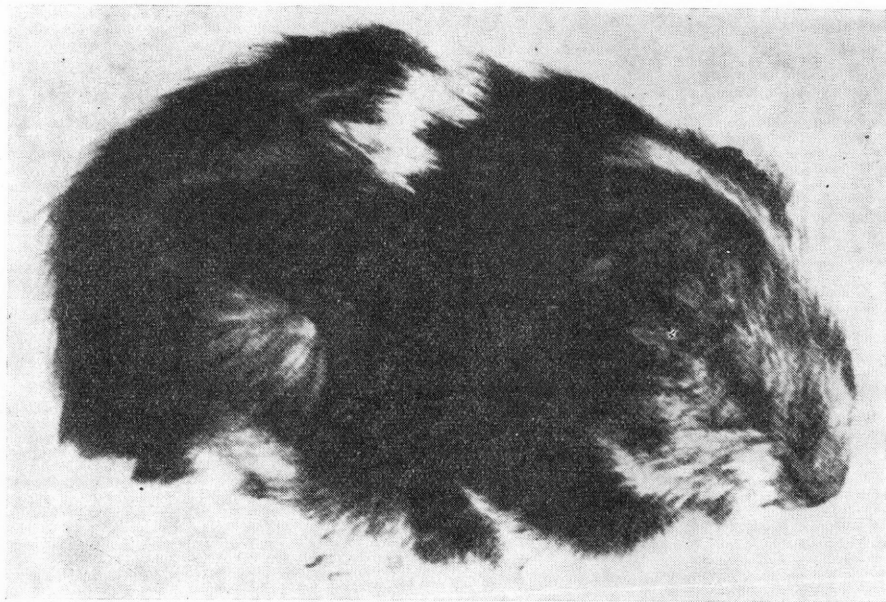

3. kép. A domesztikált *Cavia porcellus* elterjedése Dél-Amerikában: 1. valószínű elterjedése 1500 körül, 2. jelenlegi elterjedése. GADE D. W. után

készültek, amelyek nem nyújtottak olyan jó lehetőséget a tengeri malac tartáshoz, mint a hegyi lakók szilárdabb kőházai. Időszámításunk kezdete körüli időben, s az azt követő századokban ('Mastercraftsman period' kb. 0- i. u. 900) már jelentékeny mértékben tenyésztették Peruban s a sírokból (Peru, Bolívia, Észak-Chile) talált pre-Columbián tengeri malac maradványok, múmiák (4. kép) bizonyítékai az emberrel való közeli kapcsolatának. Az észak-perui késői mochica kerámiában (i. u. 500–1000) — a lámával és a kutyával ellentétben — ritkábban találunk tengeri malac formájú edényeket (2. kép).

Ezek is inkább csak a partvidéken fordulnak elő. Lima környékén ezek a figurális edények ismeretlenek.⁷

Az inka uralom (kb. 1200—1532) idején a tengeri malac húsát fogyasztották, s az állatkának a vallási életben is szerepe volt. Mivel a láma és az alpacca nyájak állami tulajdonban voltak, a dolgozók csak pézsmakacsával (*Cairina moschata*) és tengeri malaccal rendelkeztek, amelyet elsősorban

A. kép. Perui pre-columbian tengeri malac múmia. SCHMIDT Max után

szakrális célból fogyasztottak. A XVI. századi spanyol krónikások többször megemlékeznek a tengeri malac húsáról. Így COBO B. szerint (munkáját 1596—1653 között írta) sima kavicsokat helyeztek a kibelezett állatkába s paprikával sütötték meg. POMA DE AYALA G. 1613 körül befejezett munkájában azt írta, hogy az inkák idejében Cuzco főterén ezer fehér tengeri malacot és száz fekete lámát áldoztak a Fagy, a Levegő, a Víz és a Nap istenének kibékítése és a termés biztosítása miatt. Az inka jóskok körmükkel felhasították az állatot, megvizsgálták belső részét, vérért és a jövőre következtettek belőle.⁸ A tengeri malac a spanyol hódítások idején az egyház jövedelmei között szerepel. Ecuadorban az egyik plébánia a XVIII. században évenként 200 juhot, 6000 baromfit, 4000 tengeri malacot és 50 000 tojást kapott a hívóktól.⁹

⁷ NEHRING C. 1890, 318. l., SCHMIDT M. 1929, 69. l., SAUER C. O. 1952, 52. l., MASON J. A. 1964, 141. l., STEWARD J. H.—FERON L. C. 1959, 84. l., BENNETT W. C.—BIRD J. B. 1964, 117. l., HÜCKINGHAUS F. 1961, 111. l., GADE D. W. 1967, 215. l., HERRE W. 1968, 93. l., NACHTIGALL H., 1966. 82. l.

⁸ SCHMIDT M. 1929, 54. l., ROWE J. H. 1945, 310. l., GADE D. W. 1967, 217. l.

⁹ OSBORNE H. 1952, 183. l.

A pre-columbian Peruban már ismerték a tengeri malac mesterséges szelekcióját. GARCILASO INCA DE LA VEGA 1609-ben elmondja, hogy egyik állat a másiktól színben, s egyéb tulajdonságokban különbözik. A nagyszámú fehér áldozati állat is arra enged következtetni, hogy az inka korszakban a perui indiánoknak már volt valami tapasztalatuk a kiválasztásról, mert a tengeri malac fehér színe a lappangó jellegek közé tartozik. Lima közelében (Puruchucu) végzett archeológiai ásatások során bemélyített udvart tártak fel, amely valószínű, hogy a tengeri malacok egybetartására szolgált.¹⁰

Peru meghódításának idején a domesztikált tengeri malaacnak nagyobb volt az elterjedése, mint napjainkban. A házasított *Cavia procellus* 1500 körül ismerték északnyugati Venezuelától Ecuadoron, Perun át az andesi övezetben egészen Közép-Chileig. A chibcha időszakból származó columbiai leletek nem támasztják alá ZEUNER F. E.-nek azt a véleményét, hogy a spanyol hódítások előtt a tengeri malac az inka birodalom határain túl nem terjedt.¹¹ A Karib-tenger övezetébe valószínű csak a spanyolok révén jutott el s nem a bennszülöttek terjesztették. Kérdéses, hogy Yucatanban CORTEZ F. tengeri malacokat látott-e. Míg a pre-columbian időkben tenyésztése elérte a Csendes-óceán partját, keleti irányba a domesztikált tengeri malac nem terjedt el a trópusi erdők és a pampák területére. Néhol azonban észrevehető, hogy az Andesekből terjed keleti irányba. Általában azonban a mérsékelt hűvös klímájú területek állata a házasított tengeri malac.

Napjainkban sokkal szűkebb az elterjedése, mint a XVI. század elején volt. Az acculturációs folyamatnak kitett aymara, quechua és más indiánok háztartásából kezd kiszorulni a tengeri malac, s csak Ecuador, Peru és Bolívia magashegyi területein vesz részt a bennszülött civilizációban (3. kép). Ezen a vidéken felnyomul a 2000–4000 méter magasságban meghúzódó településekre is. Ha napjainkban a magashegyi övezeten kívül feltűnik a *Cavia porcellus*, akkor azt rendszerint a síkság felé levándorló indiánok hozták magukkal. Nyugati Ecuador alacsonyabb völgyeiben és déli Columbiában az elindianosodott négeréknél is tenyésztik. Elterjedése kapcsolatban van a megművelt földekkel. Ahol megszűnik a földművelés, hiányzik a megfelelő táplálék a domesztikált tengeri malac részére is.

A fenti magashegyi övezetben is nagyon csökkent a tengeri malacok tartása. Általában 5–10 futkározik a kunyhókban, s ritkán találunk 40–50-et az indián háztartásokban. A családok azonban szemelláthatólag ragaszkodnak állataikhoz, noha már alig van gazdasági jelentőségük. Az indiánok szerint az állatkának szüksége van a kunyhó melegére, mert szőrzete vékony, s nincsen bőralatti zsírrétege. A tengeri malacok a kunyhóban védve vannak a kutyák elől is. A kunyhó bejáratát magas kőküszöbvel reteszelik el, amelyen át az állatkák nem mehetnek ki a szabadba. A sima kövön nem képesek átmászni. A tengeri malacokra az indiánok kevés gondot fordítanak, ketrecük nincsen, rendszeres táplálásukról sem beszélhetünk, s nem avatkoznak be szaporodásukba sem. Az állatok szabadon szaladgálnak a kunyhóban. Legfeljebb valamelyik sarokba vagy a tűzhely alá vályogból, kővekből valamilyen búvóhelyet készítenek a számukra, ahol az állatkák alszanak és kölykeznek. Néha árpát vetnek a tengeri malacok számára, amelyet zölden levágnak és a piacon kötegekben árulnak. A tengeri malac főleg asztali hulladékon,

¹⁰ HORKHEIMER H. 1960, 44. l.

¹¹ EIDT R. C. 1959, 384. l., ZEUNER F. E. 1963, 493. l.

a szemét közé vegyült zöldség és gyümölcs maradványokon él. Káposztát, salátát, répafélét, száraz kukoricalevelet vetnek eléjük. A chicha készítésénél felhalmozott erjesztőanyag maradékot (összerágott kukoricát) különös előszeretettel fogyasztják a tengeri malacok, s ahol a chichat erjesztik, ott sok a tengeri malac is. Itatásukról gondoskodni nem kell, mert táplálékuk elegendő vizet tartalmaz. A tengeri malac igen fogékony a különböző betegségek, járványok (bubópestis) iránt, s valószínű, hogy nagy része van a tuberkulózisnak az indiánok közötti elterjesztésében. A tengeri malacok a betegségek terjesztését elősegítik azzal is, hogy rengeteg bolha húzódik meg a szőrük között s mivel az andesi indiánok leginkább a földön fekszenek, alszanak, a betegség-hordozó állatok méginkább veszedelmesek rájuk. A háztól elszökő állatok hamar elvadulnak, de természetes ellenségeik miatt pusztulás vár rájuk.¹²

Napjainkban a tengeri malacot mind ritkábban fogyasztják. A kereskedelmi forgalomban kapható élelmiszerek kiszorítják az állat húsát. Leginkább még a társaságban végzett vetés és aratás utáni lakomákon, búcsúkon, ünnepeken (Halottak napján, november 2) kerül az asztalra tengeri malac pecsenye. Az állat nyakát kitekerik, forró vízbe dobják, hogy a szőre leváljon s a belső részeitől megtisztított állatot különböző fűszernövényekkel kitömik (menta, *Tagetes*), nyáron vagy forró köveken megsütik, s paprikával fogyasztják. Burgonyával, vörös hagymával, paprikával pörköltszerű ételt is készítenek belőle, de ez az étel nem pre-columbian eredetű. Belét levesbe főzik. A hús magas protein tartalma miatt a múltban fontos élelmiszere volt az andesi indiánoknak.

Az állatka beleiből, belső részéből emberi betegségre jósolnak. A beteg nemének megfelelő nemű tengeri malacot zsákba dugnak, s végig simogatják vele a beteg testrészt. Azután megölik az állatkát, belsejét felnyitják, s belső részeinek megváltozott formáiból igyekeznek a betegségre következtetni. Gyógyhatást tulajdonítanak a kenőcsként használt tengeri malac zsírnak. A meleg belső részeket reumás testrésze, hasi fájdalmakra rakják. A Marañon forrásvidékén (Chavín) haláleset után három nappal nagytakarítást végeznek a házban, amelyet minden élőlény (ember, kutya, macska) elhagy, csak a tengeri malacokat hagyják meg rekeszeikben. Trágyáját — amelyet a piacon árulnak is — a kertekben használják fel. Maga az állat azonban már ritkán kerül a piacra.¹³

Valószínű, hogy a tengeri malac a hollandok révén a XVI. században került el Európába.¹⁴ Az Ó-Világban kezdetben csak kedvtelésből tartották, de a XIX. század közepétől kezdve a laboratóriumi kísérletekhez vették igénybe. Ebből a célból Alsó-Sziléziában a Bunzlau környéki falvakban nagyban tenyésztik.¹⁵ A második világháború idején az olasz parasztok a hatóság ösztönzésére az élelmiszerhiány pótlására foglalkoztak tenyésztésével.¹⁶

A *Cavia*val rokon genus a *Galea*, amely Bolívia magashegyi területein, Argentína pampáin és északkeleti Brazíliában él. A *Galea* könnyen megfogható, a fogságban megmarad, de mégsem domesztikálták.¹⁷

GUNDA BÉLA

¹² GADE D. W. 1967, 218—221. 1.

¹³ GADE D. W. 1967, 223—224. 1., NACHTIGALL H., 1966. 132, 158. 1.

¹⁴ BREHM A. é. n. VI. k. 29. 1.

¹⁵ BREHM A. é. n. VI. k. 33. 1.

¹⁶ GADE D. W. 1967, 224. 1.

¹⁷ GILMORE R. M. 1950, 460. 1.

IRODALOM

- BENNETT W. C.—BIRD J. B.
1964 *Andean Culture History*. (American Museum Science Books, B9.) Garden City, N. Y., 1964.
- BREHM A.
é. n. *Az állatok világa*. VI. k. Szerk.: ÉHÍK Gyula. (Gutenberg kiadás.) Budapest, é. n.
- EIDT R. C.
1959 *Aboriginal Chibcha Settlement in Columbia*. Annals of the Association of American Geographers, Vol. 49., 1959. 374—392. 1.
- GADE W. D.
1967 *The Guinea Pig in Andean Folk Culture*. — The Geographical Review, Vol. LVII. New York, 1967. 213—224. 1.
- GILMORE R. M.
1950 *Fauna and Ethnozoology of South America*. In: STEWARD J. H. (Editor), Handbook of South American Indians. Vol. 6. Smithsonian Institution, Bureau of American Ethnology, Bulletin 143. Washington, 1950. 345—463. 1.
- HERRE W.
1968 *Zur Geschichte der vorkolumbischen Haustiere Amerikas*. In: Das Mexico-Projekt der Deutschen Forschungsgemeinschaft, I. Berichte über begonnene und geplante Arbeiten. Wiesbaden, 1968. 90—97. 1.
- HORKHEIMER H.
1960 *Nahrung und Nahrungsgewinnung im vorspanischen Peru*. Bibliotheca Ibero-Americana, Bd. II. Berlin, 1960.
- HÜCKINGHAUS F.
1961 *Zur Nomenklatur und Abstammung des Hausmeerschweinchens*. — Zeitschrift für Säugetierkunde, Bd. 26. Hamburg—Berlin, 1961. 108—111. 1.
- MASON J. A.
1964 *The Ancient Civilizations of Peru*. (Pelican Books, 395.) Baltimore, Maryland, 1964.
- NACHTIGALL H.
1966 *Indianische Fischer, Feldbauer, Viehzüchter. Beiträge zur peruanische Völkerkunde*. Marburger Studien zur Völkerkunde. Bd. 2. Berlin, 1922.
- NEHRING C.
1890 *Ueber alt-peruanische Haustiere*. In: Comptes-Rendus Congrès Internationale des Américanistes, 7. Session, Berlin, 1888. Berlin, 1890. 308—325. 1.
- OSBORNE H.
1952 *Indians of the Andes. Aymaras and Quechuas*. London, 1952.
- ROWE J. H.
1946 *Inca Culture at the Time of the Spanish Conquest*. In: STEWARD J. H. (Editor), Handbook of South American Indians. Vol. 2. (Smithsonian Institution. Bureau of American Ethnology, Bulletin, 143.) Washington, D. C., 1946. 183—330. 1.
- SAUER C. O.
1952 *Agricultural Origins and Dispersals*. (Bowman Memorial Lectures, The American Geographical Society.) New York, 1952.
- SCHMIDT M.
1929 *Kunst und Kultur von Peru*. Berlin, 1929.
- STEWART J. H.—FARON L. C.
1959 *Native Peoples of South America*. New York, 1959.
- ZEUNER F. E.
1963 *A History of Domesticated Animals*. New York—London, 1963.

Бела Гунда:

ДОМСТИКАЦИЯ CAVIA PORCELLUS

Морская свинка относится к семейству *Caviinae*. Известно много представителей рода *Cavina*, которые помимо территорий от бассейна Амазона до Южной Аргентины распространены по всей Южной Америке (рис. 1.). Их можно встретить даже на высокогорных плато в Андах. Вероятно, что предком одомашненного вида *Cavia porcellus*

является дикий вид *Cavia culleri* (синоним: *Cavia tschudii*). Hüeckinghaus называет одомашненную морскую свинку *F. cavia aperea*, *F. porcellus*. Ее же дикого предка называет *Cavia aperea tschudii*. Однако, что касается дикого предка одомашненной морской свинки, то не все зоологи разделяют вышеприведенную теорию.

Доместикация этого животного, вероятно, произошло следующим образом:

Дикая морская свинка ищет места, где есть пищевые отходы, то есть близ поселений человека. Как только человек узнал, что мясо этого животного съедобно и что морская свинка питается пищевыми отбросами, он стал приманивать животное, помещая близ своего жилища различные остатки пищи, так морская свинка подходила все ближе и ближе к его хижине и наконец человек пожаловал её прямо в жилище. Постепенно животное даже стало размножаться здесь. Морская свинка в жилищах индейцев получила не только пищу, но и оказалось защищенной от холода и врагов (собаки, ласки и др.). Полутьма индейских хижин способствовала тому, что животное вскоре привыкло к близости человека. В одомашнивании этого животного могли сыграть роль мотивы, не связанные с хозяйством. Человеку могло понравиться это мирное животное. В Андах, они скрашивали неприветливость и одиночество их жителей своим проворством, веселым повизгиванием. Постепенно человеку уже не доставало этих друзей. Это и сыграло свою важную роль в одомашнивании морской свинки.

Морская свинка была одомашнена на территории Средних Анд, возможно, в бассейне реки Титикака. Вероятно, что на сухом побережье Перу одомашненная морская свинка была известна с 750—500 г. до н. э. В высокогорных же районах ее разводили еще за несколько столетий до этого времени. Однако одомашнивание этого животного не связано с преагрикультурными фазами развития Перу, в конце второго тысячелетия до н. э. здесь еще не знали домашней морской свинки. Значение этого животного подтверждается и тем, что в североперуанской мохиканской керамике (500—1000 г. н. э.) мы часто встречаемся с сосудами, которые имеют форму морской свинки (рис. 2). Часто встречаются и мумии преколумбийской морской свинки (рис. 4).

Мясо морской свинки человек употреблял в пищу уже в самом начале одомашнивания этого животного. В период господства инков стада лам и антилоп принадлежали государству, а потому трудящиеся имели в своем распоряжении лишь мясо выхухоловой утки (*Cairina moschata*) и морской свинки. Мясо морской свинки употреблялось человеком в пищу и как обладающее чудодейственной силой. В своей законченной около 1613 года работе G. Poma de Ayala писал, что во время господства инков на главной площади Кузко приносили в жертву богам Холода, Воздуха, Воды и Солнца тысячу белых морских свинок и сто черных лам, чтобы не навлечь на себя гнев этих богов, снискать их расположение и вымолить обильный урожай. Инки-шаманы ногтями распорили брюхо животных, осматривали внутренности и на основе этого вешали будущее. В преколумбийском Перу уже были знакомы методы искусственной селекции морской свинки.

Разведение морских свинок ограничивается все меньшими и меньшими территориями (рис. 3). В настоящее время это животное постепенно совсем исчезает из хозяйства многих индейских племен (аймара, квехуа и др.). В наши дни эти животные не имеют особого хозяйственного значения, а потому у индейских хижин мы не встретим более десятка маленьких животных. Индейцы не обращают особого внимания на этих животных, у них нет даже клетки, питаются они кухонными отбросами. Иногда на базарах продают пучки зеленого ячменя для морских свинок. Мясо морской свинки обычно подается на стол во время праздников и коллективной работы. Навоз этих животных используют как садовое удобрение.

Морская свинка, по всей вероятности, была завезена в Европу голландцами, в XVI веке. Сначала ее держали лишь для развлечения, но начиная со середины XIX века стали использовать и для проведения лабораторных экспериментов. Для лабораторных целей было организовано крупное хозяйство по разведению морских свинок в Нижней Силезии, в окрестностях Бунцлау. Во время второй мировой войны голодающие итальянские крестьяне начали разводить морских свинок, их мясо они употребляли в пищу. В Венгрии 30—40 лет назад морских свинок держали базарные гадалщицы, маленький зверек вытаскивал билетки, предвещающие судьбу доверчивым крестьянским женщинам и девушкам.

Роду *Cavia* родственен род *Galea*, представители которого живут в высокогорных районах Боливии, в пампасах Аргентины и в северо-восточной Бразилии. Представители этого рода легко ловятся, живут в неволе, но не одомашниваются.

Béla Gunda:

DIE DOMESTIKATION DES *CAVIA PORCELLUS* (MEERSCHWEINCHENS)

Das Meerschweinchen gehört zu den *Caviinae*. Das Genus *Cavia* hat mehrere wilde Spezies, die (außer um Amazonas-Becken, in verschiedenen Südchiles und Südargentinens) in Südamerika überall verbreitet sind (Abb. 1). Sie sind auch auf den Hochplateaus der Anden zu finden. Wahrscheinlich ist unter den wilden Spezies der *Cavia culveri* (syn. *Cavia tschudii*) der Vorfahr des domestizierten *Cavia porcellus*. Das domestizierte Meerschweinchen wird von F. Hückinghaus *Cavia aperea* F. *porcellus* genannt und sein wilder Vorfahr ist von ihm unter der Benennung *Cavia aperea tschudii* in Evidenz gehalten. Diese Auffassung betreffs des wilden Vorfahrs des domestizierten Meerschweinchens wird aber nicht von allen Zoologen angenommen.

Die Domestikation dieses Tieres hat sich wahrscheinlich folgenderweise vollzogen:

Das wilde Meerschweinchen sucht jene Stellen, wo Abfälle zu finden sind, auf. Deshalb fühlt es sich durch menschliche Siedlungen angezogen. Als der Mensch daraufgekommen ist, daß das Fleisch dieses Tierchens genießbar ist, wurde er dessen gewahr, daß das Meerschweinchen die Abfälle gern aufsucht; er hat also diese Abfälle in der Nähe seiner Hütte niedergelegt. Dadurch lockte er den Vorfahr des *Cavia porcellus* seiner Siedlung immer näher und er nahm es schließlich in seine Hütte auf, wo es sich dann auch vermehrte. In der Indianerhütte gelangte das wilde Meerschweinchen nicht nur zu Nahrung, sondern es wurde auch vor Kälte und vor seinen Feinden (Wiesel, Hund) geschützt. Die dumpfe Beleuchtung der Indianerhütten hat dazu beigetragen, daß dieses Tierchen sich an die Nähe des Menschen gewöhnte. Zu seiner Domestikation mögen auch nichtwirtschaftliche Motive beigetragen haben. In den düsteren Hütten der Anden haben diese Meerschweinchen mit ihrer kreischenden Stimme, ihrem lustigen Herumspringen, ihrer Gesellschaft wesentlich dazu beigetragen, daß man das Tierchen liebgewonnen hat. Das Sehnen des Menschen nach Gesellschaft ist ein sehr wichtiges Motiv der Domestikation des Meerschweinchens geworden.

Das Meerschweinchen wurde auf dem Gebiet der mittleren Anden, vielleicht im Titicaca-Becken, domestiziert. Im trockenen Küstengebiet von Peru war das domestizierte Meerschweinchen wahrscheinlich bereits um 750—500 vor u. Z. bekannt. Im Hochland wurde es schon einige Jahrhunderte davor gezüchtet. Seine Domestikation greift aber nicht in die Präagrikulturphasen von Peru zurück und das domestizierte Meerschweinchen war Ende des zweiten Jahrtausends vor u. Z. noch unbekannt. Die hohe Bedeutung des domestizierten Meerschweinchens wird auch dadurch bewiesen, daß in der Mochica-Keramik von Nordperu (500—1000 u. Z.) oft meerschweinchenförmige Gefäße zu finden sind (Abb. 2). Es sind auch präkolumbianische Meerschweinchen-Mumien häufig (Abb. 4).

Das Fleisch des Meerschweinchens wurde bereits am Anfang seiner Domestikation gegessen. Die Lama- und Alpaka-Herden befanden sich während der Inkaherrschaft im Staatsbesitz. Deshalb verfügten die Arbeiter nur über Moschusenten (*Cairina moschata*) und Meerschweinchen. Das Fleisch dieses letzteren wurde auch vom sakralen Gesichtspunkt aus verbraucht. Poma de Ayala berichtet in seinem, um 1613 beendeten Werk, daß in der Inkazeit auf dem Hauptplatz von Cuzco tausend weiße Meerschweinchen und hundert schwarze Lamas aufgeopfert wurden, um die Götter des Frostes, der Luft, des Wassers und der Sonne zu versöhnen und das Getreide zu sichern. Die Inkamediziner haben das Tier mit ihrem Nagel aufgerissen, die Eingeweide untersucht und somit auf die Zukunft gefolgt. Die künstliche Selektion des Meerschweinchens war bereits im präkolumbianischen Peru bekannt.

Die Zucht des Meerschweinchens schrumpft fortwährend auf ein immer engeres Gebiet zusammen (Abb. 3). Heute wird dieses Tier aus dem Haushalt der Aymara-, Quechua- und anderer Stämme der Indianer verdrängt. In unseren Tagen hat es bereits keine wirtschaftliche Bedeutung mehr, und es laufen heute nur etwa 5—10 Meerschweinchen in den Indianerhütten herum. Die Indianer machen sich wenig Sorgen um das Meerschweinchen. Diese Tiere haben keine Käfige; sie leben von Küchenabfällen. Manchmal wird die grün abgeschnittene Gerste auf den Märkten für die Meerschweinchen in Bündeln verkauft. Am meisten gelangt das Fleisch des Meerschweinchens an Kirch- und Feiertagen auf den Tisch. Sein Dünger wird in den Gärten benutzt.

Das Meerschweinchen gelangte wahrscheinlich durch Vermittlung der Holländer im 16. Jh. nach Europa. Hier wurde es nur aus Liebhaberei gehalten. Von der Mitte des

19. Jh. an wurde es zu Experimenten in den Laboratorien in Anspruch genommen. Für diesen Zweck wurde es in Niederschlesien, in der Gegend von Bunzlau, en gros gezüchtet. Während des zweiten Weltkrieges haben sich italienische Bauern des Nahrungsersatzes halber mit seiner Zucht beschäftigt. In Ungarn haben vor 30–40 Jahren Wahrsagerinnen auf den Märkten und den Kirchtagen für leichtgläubige Bauernfrauen und Mädchen sog. Planetenzettel durch Meerschweinchen ziehen lassen. Die Planetenzettel enthielten Texte über die Zukunft.

Das Genus *Galea* ist mit dem Genus *Cavia* verwandt. Es lebt in den Hochgebirgen von Bolivien, in den Pampas von Argentinien und im nordöstlichen Brasilien.

Das *Galea* läßt sich leicht gefangen nehmen, lebt auch in Gefangenschaft weiter; trotzdem wurde es nicht domestiziert.